

HORVÁTH PÉTER*

A NÉPI KULTÚRA KOHÉZIÓS SZEREPE AZ INTERREGIONÁLIS KAPCSOLATOK ERŐSÍTÉSÉBEN

THE COHESIVE ROLE OF FOLK CULTURE IN IMPROVING INTERREGIONAL RELATIONS

ABSTRACT

The consequences of the Trianon demarcation have most severely affected the eastern part of historical Hungary. The socialist era following World War II. has also raised difficulties in keeping the interregional economic-, social- and cultural contacts going. The study wishes to demonstrate that in this post-Trianon situation folk culture is still one of those potential cohesive forces which can save and at the same time strengthen interregional relations across hungarian-romanian cross-border areas, as in the Hajdú-Bihar–Bihar Euro-region – the late Bihar county in fact. What the novelty in approaching the method taken lies in is that it – by more closely studying folk culture, specifically folk-dance traditions – is analyzing the matter of economic-, social- and cultural cohesion not expressly political-historical or ethnographic, but in regional dimensions for the first time in this form. The essay is trying to find out how the values of cultural heritage can be saved and re-vitalized and as a result how hungarian-hungarian and inter-ethnic cultural relationships can be improved in accordance with the outcome of the European integrational and the Schengen-process.

1. Bevezetés

Magyarország a trianoni döntések miatt több szempontból is hátrányos helyzetbe került, hiszen a békediktátum következtében történelmileg egybetartozó, egységes területeket szakítottak szét, illetve jól működő infrastrukturális és gazdasági rendszereket bontottak meg. Az 1920-ban bekövetkezett események azonban mind a mai napig – nem csak a magyarságra nézve, – kifejtik negatív hatásukat, mivel a Kárpát-medencében hajdanán együtt élő és egymás kultúrájára építően ható szomszédos népcsoportok között hosszútávon kiható bizalmatlanságot ültetett el, amely generációról generációra újfent visszahathat a napjainkban, és a jövőben kialakítható kulturális és gazdasági együttműködésekre is. Ennek következtében a Kárpát-medence területén élő népek történelmét az I. világháborút lezáró paktum mind a mai napig negatívan befolyásolhatja.

A trianoni határmegvonás következményei nagyságrendileg legsúlyosabban a történelmi Magyarország keleti felét érintették, azonban a második világháborút követő szocialista korszak is tovább nehezítette a szomszédos országok közötti gazdasági, társadalmi és kulturális kapcsolattartást. A tanulmány egy történelmi áttekintést követően, sajátos témaspecifikus megközelítésben azt kívánja bizonyítani, hogy ebben a Trianon utáni új helyzetben a népi kultúra – és azon belül a néptánc – ma is egyike azoknak a lehetséges kohéziós tényezőknek, amelyek átmenthetik, egyszersmind erősíthetik az interregionális kapcsolatokat a magyar-román határmenti térségekben, köztük a Hajdú-Bihar–Bihar Eurorégió, voltaképpen az egykori Bihar vármegye területén is. Az alkalmazott módszer újszerű megközelítése

* Horváth Péter PhD-hallgató – Debreceni Egyetem Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar, Kerpely Kálmán Doktori Iskola.

abban rejlik, hogy a népi kultúra, közelebbről a néptánc hagyományok alaposabb vizsgálataival ebben a formában elsőként, nem kifejezetten politikátörténeti és nem is etnográfiai, hanem regionális dimenziókban elemzi a gazdasági-társadalmi és kulturális kohézió kérdéskörét. A cikk többek között választ keres arra is, hogy milyen módon menthető át és revitalizálható a kulturális örökség értékei, s ez által hogyan fejleszthető tovább a magyar-magyar, illetve az interetnikus kulturális kapcsolatok, szoros összhangban az európai integrációs- és a Schengen-folyamat kiteljesedésével.

2. A téma fontosabb történeti és regionális összefüggései

Egy adott közösség folklórhagyományjaiban automatizált, tehát ösztönösen működő az élő néptánc, amelynek motívumait a közösség tagjai szabadon használják és alakítják. Azonban a néptánckultúrában is generációkon átívelve folyamatos változások következnek be, mivel mindig az adott helyi társadalom igényeihez és rétegeihez mérten új elemekkel bővül, míg más motívumok az idő multával teljesen kikopnak. Ennek megfelelően így ez a hagyománykeret is – valamilyen szinten – képet alkot az adott társadalom működéséről történelmi dimenziókban, mivel a folklorizáció folyamata időről időre újra és újra végbe ment mindaddig, amíg az adott lokális társadalom hagyományos keretei teljesen fel nem bomlottak. Ez azonban mindenhol elhúzódó jelenség volt, és más-más formában ment végbe. A magyar néptánchoz kötődő folyamatosan átalakuló és változó nézőpontok társadalmi okát jórészt a történelmünkben kell keresnünk, amelynek elbeszélését a Reformkortól lehet elkezdni, hiszen akkor fedezik fel többek között a néptánckultúra reprezentációs funkcióját is, amikor a nemzetté válás útjára léptünk.

A XIX. század első felétől hazánkban is megjelent az összetartozás és a nemzetté válás igénye a haladó szellemiségű nemességnek és a polgári értelmiségnek köszönhetően, amely szimbolikusan többek között a magyaros táncok terjedésében és divatjában is megmutatkozott. Ekkor jelenik meg a táncmesterek repertoárjában illetve különféle bálokon koreográfiákba zárva a néptánc is palotás formájában, a korban kedvelt társastáncok mintáira. Az 1848–49-es szabadságharc bukása után a kiemelt nemzeti sajátosságokat mutató jelképeink – így a néptáncból merítő nemzeti társastáncok is, mintegy az osztrák kultúrával és érdekekkel jelképesen, de még erőteljesebben szembehelyezkedve – többek között az identitásformáló ellenkultúra részeként őrződhettek meg. Ennek következtében az 1867-es kiegyezés utáni társasági életben új lendületet kapva ismét megjelenhetett a magyaros tánc ekkor azonban már legitim formában.¹

A XIX. század utolsó harmadában bekövetkező politikai fordulat és az ezzel járó gazdasági fellendülés következtében egy, már régen érlelődő újabb társadalmi változás vehette kezdetét a Kárpát-medencében, a paraszt-polgárosodás, amely a falvak folklóréletében először virágzó majd a későbbiekben visszafordíthatatlan, felbomló, erős akkulturációs hatással jelentkezett, amely kihatott a városiakok életvitelére és kultúrájára is. Ennek következtében a XIX. és a XX. század fordulóján már megkezdődtek a tudatos népzenei gyűjtőmunkák is. Kodály Zoltán és Bartók Béla munkássága ebben az időszakban kiemelkedő. Bartók Béla Bihar vármegyében 16 döntően román nemzetiségű településen több mint 350 népdalt gyűjtött. Ekkoriban tehát kijelenthető, hogy, talán még nem élvez kizárólagos privilégiumot a magyar népi kultúra a magyar kutatók szemében.²

Az ipari innováció és az addig ismert életvitel átalakulása természetesen megjelent a falvak tánckultúrájában is. Ebben az időben már városi mintára a falvakban is igény mutatkozott az akkor divatos társastáncok elsajátítására. Jó példa erre a Hajdúság és Bihar határán fekvő Mikepércs, ahol az adatközlők elbeszéléséből tudható, hogy 1905–1906 környé-

kén már tánctanárt foglalkoztattak. Kovács Lajos nagyjából az akkor divatos páros és szalontáncokat taníthatta a helyieknek, de az úgynevezett „magyar szóló” műtáncot is oktatta, amely a hagyományos verbunkra is nyilvánvalóan hatással volt.³ Nem elhanyagolható, hogy az erős kulturális egymásra hatás következtében Debrecenben is divatba jöttek a néptáncok alapján készített nemzeti társastánc koreográfiák. Ezt bizonyítják a Déri Múzeum Néprajzi adattárában őrzött fennmaradt leírások és kották is, amelyek említést tesznek különféle gazdász, jogász és kereskedő csárdásokról 1875 és 1902 között, amelyeket valószínűleg a társaságok által megrendezett bálokon játszhattak illetve táncolhattak.⁴

Újabb társadalmi változást eredményezett az I. világháború és az utána bekövetkező trianoni békeszerződés, amelyek következményeként az ország elvesztette anyagi értelemben vett vagyonának körülbelül 60–70 százalékát. A helyzetet tovább súlyosbította, hogy a gazdaság teljesítménye is jelentősen visszaesett. Az emberveszteségek, a Tanácsköztársaság zavaros politikai időszaka és a földcsuszamlásszerű, 1920-as trianoni események elnéptelenedési hullámmal sújtottak bizonyos helységeket, míg más településeken óriásira duzzadt a menekültek és a lakosságcsere által a lélekszám. A háború viharai után tehát újabb társadalmi és politikai változáson esett át az ország és így a falvak és városok lokális kultúrája is átalakult. Ennek következtében a hagyományos kultúrának elsősorban a születéshez, a halálhoz és a házassághoz, vagyis az emberi élet nagy fordulópontjaihoz köthető elemei maradhettek fent legtovább. Erre az időszakra datálható az is, hogy vidéken – eltérő intenzitással ugyan – a régvolt folklór keretek maradéktalanul felbomlottak és a népszokások nagyobb része teljes mértékben megváltozott, vagy elhalt.

A vizsgált térségben többek között Mikepércsen 1920 után nem is tartottak többé szabadban megrendezett bálokat. Más településeken viszont, – bár Magyarországon az 1920-30-as évek nem nevezhető kiemelkedően kedvezőnek a kulturális élet tekintetében sem –, elvéve már színpadra vitt népszokásokról beszélhetünk. Egy-egy ünnepség alkalmával néha néptáncokat, és más hagyományokat, illetve színpadra vitt rítusokat is előadtak. Ezek közül kiemelkedő az 1925-ben Sopronban megrendezett népviselet és népszokás bemutató, mivel a hűség városa ezzel a megmozdulással is reprezentálhatta magyarság tudatát, a velenicei jegyzőkönyv alapján 1921. december 14-e és 16-a között lezajlott népszavazás után, amikor is Sopron és környékének lakossága eldönthette, hogy Magyarországhoz vagy Ausztriához tartozzon-e. De meg lehet még említeni az 1990-ben felelevenített Domokos Pál Péter által először 1931-ben Csíksomlyón megrendezett „Ezer székely lányok napját” is.

A zártkörű bálok és kisebb rendezvények passzív ellenálló, vagy idővel éppen legitim köréből tehát kikerült a néptáncok kultúra és ez által újfent, de minden eddiginél szélesebb reprezentációs, egyszersmind identitásformáló illetve kohéziót erősítő megnyilvánulási lehetőséget is kaphatott. A néptáncok kultúra két világháború közötti megerősödésében a következő lendületet éppen az adta, hogy az ország vezetése a magyarság kulturális fölényét hangoztatta, emiatt pedig a kultúra támogatása elsődleges szerepet kaphatott. Nem véletlen tehát, hogy a Gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter nevével fémjelzett időszakban és utána is addig elképzelhetetlen kulturális sikereket érhetett el az ország. Ennek következtében tehát a néptánc is kultúrpolitikai támogatásra talált 1931 és 1944 között, amely óriási hatást gyakorolt nemcsak az anyaországban élő, hanem a határainkon kívül rekedt magyarság életére is.

Trianon következményeként a korábbiakhoz képest azonban ezen a területen is nagyot fordult a világ, amely a gyűjtőmunkák esetében is tetten érhető. Az új határmegvonások, a bizalmatlanság, az elzárkózás, és a kiélezett politikai légkör mind megnehezítették a kutatók munkáját, mindez pedig hátrányosan hathatott az addig interetnikusnak tekinthető néptáncgyűjtések minden szegmensére is. Jellemzően ebben az időben már nagyobb hangsúlyt fektettek a Kárpát-medencében élő magyarság kultúrájának feltérképezésére, illetve meg-

őrzésére. Ezt segítette elő a Gyöngyös Bokréta mozgalom is, amelynek céljai között szerepelt a magyar népművészet minden megnyilvánulásának, így például a különféle szokásoknak, viseleteknek, népdaloknak, táncoknak az országos megóvása, felélesztése és felvirágoztatása, amivel a nép magyar öntudatát erősíthette és a magyarság lelki egybeolvadását is szolgálhatta.⁵

Egyre több településen alakultak öntevékeny csoportok, amelyek számára nagyjából lelkés helyi amatőr koreográfusok készítettek el a falu szabadon járt néptáncai alapján saját, színpadi bemutatásra is alkalmas kötött formátumú műveiket. Egy-egy falu életében meghatározó élményt jelentett az évenkénti fővárosi találkozón való részvétel azonban ezeket az alkotásokat már nemcsak Budapesten, hanem ország világ előtt bárhol bemutathatták, mint ahogy az a Derecskei bokréta csoport életében is történt. Ez a társaság többek között Bulgáriában, Ausztriában, Bécsben, illetve az 1936-os Berlini Nyári Olimpiai játékok idején Hamburgban – is bemutathatta verbunkos táncát.⁶

A mozgalom, ellenőrző bizottsága révén folyamatosan törekedett az „autentikusság”, az eredeti formák megőrzésére, ennek ellenére elkerülhetetlen volt, hogy a tánclemek – köszönhetően elsősorban a mobilitásnak és a helyi koreográfusok esztétizálási törekvéseinek – újra és újra változáson essenek át és keveredjenek egymással. Mindezek a külső hatások egyfelől ápolták, másrészt viszont részben át is alakították a települések még fellelhető, eredetinek tekinthető értékeit. Az azonban bizonyos, hogy a mozgalom nélkül napjainkra jóval kevesebb táncanyag maradt volna fenn.⁷

A néptánc mozgalom lendületes és sikeres időszakának a második világháború illetve az államszocializmus kiépülésének korszaka vetett véget, amelynek idején egyfajta mesterseges társadalmi változás zajlott le. A nemesség és a régi tőkésosztály helyett az akkor még kevés múlttal rendelkező munkásság lett a preferált, azonban az akkori Magyarországon ezeknek a közösségeknek még nem volt nagy múltja, így ez a rendszer is a paraszti műveltségre kellett, hogy támaszkodjon. A politikai vezetés ekkor is, – akárcsak a második világháborút megelőzően a Gyöngyös Bokréta mozgalom segítségével – a népi kultúra összetartó erejére épített, mivel az új rendszer sem tudott jobbat kitalálni. Így az állam szempontjából tekintve amolyan „kényszerlegalizált” kultúra lett a néptánc mozgalom, amelyet saját igényeiknek és a kor ízlésének megfelelően megpróbáltak újfent átformálni és ideologizálni. Közben lezajlott a falvakban a termelőszövetkezetek megalakítása, ennek következtében pedig irreverzibilisen megváltoztak a szórakozási formák, az ismerkedési alkalmak, így sok helyen lassan teljesen feledésbe merült az eredeti hagyományként eddig még meglévő élő néptáncművelés is. A szocializmus idején a falusi emberek városba költözésével, ipari nagyvállalatoknál történő munkavállalásával egyre többen szakítottak addigi életformájukkal. A politikai vezetésnek pedig kezelnie kellett ezt a helyzetet, így kézenfekvő megoldásnak ígérkezett a parasztsággal együtt a paraszti hagyományok urbanizálása is. Többek között ennek is köszönhető, hogy jó pár néptáncgyűjtés – így például a Debreceni Népi Együttes 1950-ben, vagy az Állami Népi Együttes 1951-ben – megalakulhatott ebben az időben, és gyűjtéseket is folytathattak.

A táncanyagokból a korszak szokásainak megfelelően szovjet Mojszejev mintára formáltak sok esetben igen látványos színpadi alkotássá a koreográfiákat, amelyekből jó párat mind a mai napig nagyon kedvel a közönség. Jó példa erre az 1950-es években Dr. Béres András által színpadra állított Mikepércsi csárdás is. A táncok színpadi adaptációja mellett azonban megváltozott a kísérő zene is, amelyet – a kellő hangzás és hatás elérése miatt – kissé archaizáltak, kihagyva a zenekari összeállításból pl. a tangóharmonikát és más, nem autentikusnak tekintett hangszereket, amelyekkel a gyűjtések alkalmával sok esetben találkozottak.

A bihari térség viszonyában a legutolsó Mojszejev stílusban színpadra állított mű valószínűleg a Rábai Miklós által koreografált Derecskei verbunk lehetett 1970-ben, amely egy

újabb korszak váltásának határán készült. Az 1968-as Prágai tavasz ugyanis nagy hatást gyakorolt a szocialista blokk országaira. Ennek következtében számos kedvezményt biztosítottak Magyarországon is, amelyek főként a kulturális élet területén mutatkoztak meg. Nem véletlen tehát, hogy a Táncház mozgalom éppen ebben az időben kelhetett életre, zömében a városi fiatal értelmiség rendszer ellen irányuló törekvéseként. A mozgalom újfent szimbolikus közösséget vállalt a határainkon kívül rekedt erdélyi magyarsággal, ennek következtében pedig meghatározó szerepe volt a magyar közösségek identitásépítésében valamint annak reprezentációjában is. Megfigyelhető tendencia, hogy elsősorban Erdély került az érdeklődés középpontjába, azonban néhány Bihari terület – így például a Kőrös mente, Nagybaród és Méhkerék, – is a gyűjtésre érdemes térségek közé került. Az 1989-es rendszerváltoztató év után ismét teljesen legitimé válhatott a néptánckultúra. A Táncház mozgalomnak is köszönhetően a néptánc részben visszanyerhette eredeti funkcióját a párválasztás szórakozás, és a szabad kötetlen időtöltés tekintetében. Ez azonban csakhamar visszahatott a színpadi reprezentációra is, hiszen a csoport elit rétege „autentikusabbnak” tekintett formában megint csak pódiumra vitte a népszokásokat, amely ismételt hatást gyakorolt a falvakban működő csoportokra, közösségekre és szubkultúrákra is.⁸

Az újabb változást talán az ezredforduló közeledte és az 1996-ban megrendezett Millecentenáriumi ünnepségsorozat hozhatta magával, amely az Európai Unióhoz való csatlakozás idején teljedhetett ki. Kezdetét vehette az Utolsó Óra program, amelynek keretében 1997 és 2001 között a legnagyobb volumenű Kárpát-medencei népzene és néptánc gyűjtést valósíthatták meg Kelemen László, Lukács József és Zsidi János vezetésével. Az Erdélyre, Felvidékre, Kárpátaljára, Partiumra, Délvidékre és Magyarországra kiterjedő átfogó munka következtében mintegy 1250 CD-i anyagot rögzítettek.⁹ A programtól függetlenül, megfigyelhető, hogy több település is hajdan volt lokális néptánckultúrája felé fordult. A túlnyomórészt román nemzetiség által lakott határmenti Méhkeréken már igen régóta meghatározó a néptánckultúra ápolása, a csaknem elfeledett Derecskei verbunk pedig 1998-ban tért vissza a település életébe. Ekkor mutatták be Békési András koreográfiáját, amely eredeti gyűjtéseken, és az akkor még élő adatközlőkkel készített interjúkon alapult. Újabb minden évben megrendezik a Derecskei Verbunktalálkozót is. A Mikepércsi csárdást 2003-ban elevenítették fel a helyi művészeti iskola diákjai. Ezek a „színpadra vitt „hagyományok” azóta szinte a települések jelképeivé váltak, hiszen nincs olyan ünnepség, rendezvény, ahol el ne járnak a mikepércsi, a derecskei, vagy éppen a méhkeréki táncokat.

Hazánk uniós csatlakozásának évében 2004-ben, az ország vezetői felhívást tettek közre: a megyék valamennyi településének meg kellett jelölni, hogy mit visz „hozományként”, kulturális értéként az Európai Unióba. A kutatott térségben, Mikepércsen, Derecskén és a történetileg 1949. évi közigazgatási átszervezés előtt Bihar vármegyéhez tartozó Méhkeréken is a községek nevével fémjelzett táncanyagokat ítélték erre méltónak többek között. Szimbolikus jelentőséggel bír, hogy az esemény kapcsán a román nemzetiségű település megőrzött táncanyaga is a Derecskeihez és a Mikepércsihez hasonlóan kiérdemelte a Hungarikum megjelölést.

Napjainkban már modern formában éli életét a népi műveltség, ennek következtében pedig reprezentációs identitásformáló és kohéziós keretei is megváltoztak, illetve kibővültek. Jó példa erre a manapság igen kedvelt „Fölszállt a páva” című műsor is. Valószínűnek tűnik tehát, hogy a jövőben is fontos szerepet fog játszani a népzenei és néptánckultúra, mivel történetét tekintve sok esetben ez volt az egyetlen legitim kapocs, amely megadhatta többek között a magyar-román államhatár mindkét oldalán az összetartozás érzését. Ennek következtében pedig mind a mai napig, erősítheti a határokon átívelő magyar és ezen felül most már az interetnikus kapcsolatokat is.

3. Összegzés helyett

A korszak, a környezet és a generációk változásával mindig átalakul a néptáncművelés, azonban a reprezentációs funkciója folyamatosan előtérben maradhatott, ennek következtében pedig időről időre – korszakonként eltérő intenzitással ugyan – többletjelentéssel tölthető fel. A trianoni határmegvonásoknak romboló hatása volt nem csak gazdasági, hanem kultúrtörténeti, regionális, interetnikus magyar-magyar és magyar-román viszonyrendszerben is, azonban a települések nevéhez kötődő táncanyagok ápolása a kiemelkedő kulturális javakkal bíró községek képét biztosíthatja határaink mind két oldalán. Napjainkban próbálják azt a látszatot kelteni, hogy szimbiózis van a fejlődés és a hagyomány ápolása között, mivel rájöttek arra, hogy a tradíciók a tartósság látszatát keltik. Ha pedig jól funkcionál a lokális identitás, akkor az, képes karban tartani mind a nemzethez, az országhoz, mind pedig a lakóhelyhez kötődő érzéseket, ez pedig egyfajta kulturális egyensúlyt biztosít, hiszen valamilyen szinten képes visszavezetni minket saját gyökereinkhez.¹⁰

Sok esetben csakis a kívülről érkező befolyásoló hatásoknak, így például a Gyöngyös Bokréta mozgalomnak vagy a későbbi gyűjtéseknek és koreográfiáknak köszönhetően maradhatott fent valami az eredeti táncanyagokból. Azonban úgy tűnik maga a hagyomány is állandó változásban van az egymást követő lokális generációk behatásai révén. Talán éppen ennek a rugalmasságnak köszönhető, hogy a néptáncművelés korszakonként újult erővel képes táplálni az identitást és megadhatja az összetartozás érzését? Az 1989-es kelet európai rendszerváltás, majd a későbbiekben egyre inkább kiteljesedő európai integrációs folyamat a magyar-román kapcsolatok építését is jótékonyan elősegíthette, többek között a kulturális együttműködés területén is. Azonban ez még csak a megkezdett út eleje. Vannak még fel nem kutatott, különféle archívumokban található anyagok, amelyek feltárva újabb támaszt biztosíthatnak a lokális közösségeknek. Igaz ugyan, hogy a határmenti kapcsolatok és együttműködések az ország keleti térségében eddig meglehetősen esetlegesek voltak, azonban a Hajdú-Bihar–Bihar Eurorégiót alkotó két szomszédos megyében is – bár néptánc tekintetében a kevésbé feltárt területek közé sorolható – számos magyar és román néptáncsoport, illetve népzenező él és dolgozik. Tehát ebben a térségben is van elég rejtett tartalék ahhoz, hogy a még fellelhető anyagok összegyűjtésével újabb lendületet kapjon a tájegységre jellemző néptáncművelés és annak identitásformáló kohéziós és interetnikus kapcsolatokat is erősítő szerepe a régió életében.

Hajdú-Bihar – Bihar és a keleti határsáv más területein is számos néptáncműveléshez is kötődő kezdeményezés láthatott napvilágot az ezredfordulót követően. Így a kutatott térségben, napjainkban már lassan hagyománnyá vált a Földesi Vőfélytalálkozó, vagy a Derecskei Verbunktalálkozó. Természetesen újabb kapcsolatok, és együttműködések is folyamatosan kialakulhatnak. Jó példával szolgál erre a Létavértes-Székelyhid által közösen megrendezett Érmelléki NéptáncTalálkozó vagy éppenséggel a Szeged Táncegyüttes, amely 2003 óta folyamatosan kapcsolatban áll több Bihar megyei néptáncsoporttal, a Temes megyei együttesekkel kialakított kooperációk mellett. A sokszor határokon átívelő összeköttetések azt bizonyítják, hogy mindkét oldalon egyfajta hagyománykeresésről, illetve teremtésről beszélhetünk, amelyeknek a kutatásában a több szakterületet is magába foglaló regionális tudománynak a későbbiekben fontos szerepe lehet.¹¹

A bihari térség, az új megyék kialakítása és Nagyvárad vonzáskörzetének elvesztése miatt megsínylette a trianoni határmegvonás következményeit, azonban a terület külső térségét kisebb mértékben érintették a negatív hatások, mint belső magterületét. Az új körülmények között ezekben a községekben általában nem volt olyan alternatíva, ami azonnal helyettesíthette volna a régi történelmi kapcsolatrendszeret, így az idő előrehaladtával egyfajta kulturális regresszió jött létre, amely mind a mai napig érezteti a határmenti tér-

ségben a negatív hatását.¹² Románia uniós csatlakozását követően azonban napjaink perifériális községei újra lendületet kaphatnak és rugalmasabbá válhatnak, így felerősödhetnek a régi, történelmileg kialakult kapcsolatrendszerek is. Így remélhetőleg a valamikor oly jellemző lokális szokástörödékeket ismét be lehet építeni, – még ha modernizált, vagy megváltozott, aktualizált formában is –, a települések mindennapjaiba. A néptáncművelés és regionális szemléletű megközelítésének hosszabb távú hatása lehet az is, hogy magával hozhatja a települési, térségi, határon, illetve nemzeteken is átívelő kulturális kapcsolatrendszerek kiépítését, amelyeknek a későbbiekben a gazdasági kapcsolatok erősítésében is fontos szerepe lehet a kulturális dimenziókon túlmenően. Mindezek mellett pedig létrejöhetnek újabb fesztiválok és találkozók is, aminek köszönhetően bizonyos településeken a turisztikai vonzerő növekedésére is számíthatunk.

Az, hogy az 1970-es évektől erőteljesebb érdeklődés mutatkozott az autentikusabbnak tekintett Kalotaszegi, Mezőségi, Gyimesi, Moldvai néptáncra és népzeneire, mind a mai napig érezteti hatását. Ezt az autentikus elzártágot a XX. században gyakran pozitívumként emelte ki a magyarországi politika. Fontos azonban kiemelni, hogy Erdély több települése is csak azért nem hagyta el szokásait, mert az állandóan oda járó kutatók, és csoportok miatt megéri életben tartani mindazt, amit a modernizáció máshol már szinte teljesen elmosott. Talán úgy tűnhet, sohasem szakadt meg a hagyomány szála, azonban a felszín alatt ott is végbemennek vagy már végbe is mentek a társadalmi változások. Tehát napjainkban már mesterségesen tartják fenn értékeiket ott is, éppen azért, hogy a kutatók, gyűjtők, néptáncosok, népzeneészek igényeit kielégítsék. Ez is a turisztikai vonzerő növelésének egyik formájának tekinthető, akár megélhetési autentikusságnak is nevezhetnénk. Mindez természetesen az eredmény szempontjából jószerivel mellékes, hiszen az értékek megőrzésének vagy éppen aktualizálásának ez is az egyik lehetséges formája.

A népi kultúra kutatásában és reprezentálásában eddig marginalizálódott területek kerülhetnek vissza a vérkeringésbe, azonban a Táncház mozgalomnak és a kutatások keletre tolódásának illetve az erdélyi néptáncanyagok erős túlrreprezentálásának napjainkra az lett a következménye, hogy a másik két – nyugati, más néven dunai, középső, illetve tiszai, más néven, keleti – dialektusban helyenként megőrzött, és fellelhető ismeretanyag nehezebben képes érvényesülni, legyen szó akár színpadi produkciókról, akár szabad improvizatív táncházakról. Ezt a folyamatot erősítheti az is, hogy nem, vagy csak igen szóróványosan ismerjük a bihori térségben végzett román gyűjtők kutatásait, illetve sok feldolgozatlan anyag van a magyar archívumokban is, így tudásunk az adott területen részlegesnek mondható.

Még ha a határokon átívelő (Hajdú-Bihar–Bihar) inter- és euroregionális kapcsolatok szempontjából ez a probléma kevésbé is tűnik relevánsnak, mégis meg kell jegyezni, hogy ez a folyamat erőteljesen visszahathat más táncanyagok identitásformáló és kohéziós lehetőségeire, amely többek között megnehezítheti az adott területre jellemző autentikusnak tekintett táncanyagok visszatanulását is. Tény, hogy van esély a történelmi múlt, a jelen és a jövő szorosabb társítására a népi kultúra szempontjából is, mivel a néptáncművelés – bár koronként, és tájanként eltérő képet mutat, – még így is, mind a mai napig az együvé tartozást szimbolizálja. Mindezek mellett a jövőben pedig – éppen úgy, mint a nem is oly távoli múltban, – a másik fél kultúrájának megismerése elősegítheti az egymás melletti hosszabb-távú hasznos együttélés lehetőségeit, határainkon túl, népek és nemzetek között is.

JEGYZETEK

1. Kavecsánszki Máté: Társastáncok a magyar paraszti közösségekben, http://www.folkradio.hu/folkszemle/kavecsanszki_tarsastancok/index.php (a letöltés ideje: 2014 márciusa) Megjegyzés: A verbunk terjedésében, fejlődésében és elemeinek keveredésében ezen felül nagy szerepe lehetett az 1848-49-es szabadságharcnak is, mivel a verbunkos táncokat toborzások alkalmával járták.
2. Bartók Béla (1913): Cântege poporale Românești din comitatul Bihor (Ungaria). Librărilile Socec & Comp. si C. Sfetea Bucureșta. Otto Harbassowitz Leipzig. Gerold & Comp. Viena.
3. MTA BTK Zenetudományi intézet Néptánc Archívum, Kézirattár: Akt. 548, 570. 35. és 40. oldal Mikepércs 1955 III. 12. gyűjtő: Béres András.
4. Déri Múzeum Néprajzi Gyűjtemény Adattár: Gazdász csárdás (1875) kotta 3 lapon. Adattári száma: DMA. NGY. V. 465. Jogász csárdás (1888) kotta 3 lapon. Adattári száma: DMA. NGY. V. 464. Gazdász csárdás szerző: Magyarai Kálmán (1897) kotta 2 lapon. Adattári száma: DMA. NGY. V. 469. Kereskedő csárdás (1902) kotta 3 lapon. Adattári száma: DMA. NGY. V. 463.
5. Pálfi Csaba: A Gyöngyösbokréta története, <http://www.folkradio.hu/folkszemle/gyongyosbokreta10/index.php> (a letöltés ideje: 2014 márciusa) Bokrétások Lapja (1938. IV–VI.)
6. Békési András (2006): A Derecskei verbunk története, motívum készletének elemzése és tanításának módszertana. Szakdolgozat. Magyar Táncművészeti Főiskola. Konzulens: Lévai Péter és Dr. Kardos László. 16. old.
7. Megjegyzés: A néptánc történetének tekintetében is egy folyamatos átalakulásról beszélhetünk a gyűjtésre érdemesnek tartott terület zártságától függetlenül, mivel olyan közösség nem létezik, amelyet adott koronként ne ért volna el előbb vagy utóbb valami féle társadalmi változás.
8. Pozsony Ferenc (2014): Organikus és szervezett népi kultúra a táncházmozgalomban. Kézirat. IN PRINT. Megjegyzés: Már maga az adott táncanyag gyűjtése, annak elemzése és rendszerezése is egyfajta folklorizmus jelenség. Amint a táncot és a hozzá tartozó zeneanyagot papírra, magnetofonra illetve filmszalagra rögzítették, és abban a pillanatban, ahogy szakemberek kezdtek el vele foglalkozni, kikerült szokványos ősi autentikus közegéből, és már akkor azonnal megkezdte útját a folklorizmus rögzös útján. A néptáncművelés színpadra állítása tehát csak a megkezdett út folytatása volt.
9. Utolsó óra program: <http://www.utolsoora.hu/hu/utolso-ora-program> (a letöltés ideje: 2014 márciusa)
10. Bausinger, Hermann (1995): Népi kultúra a technika korszakában. In: Voigt Vilmos (sorozatszerk.): Osiris-Századvég kiadó. Budapest. 18. old. és Hobsbawm Eric (1987): Tömeges hagyomány-termelés: Európa 1870-1914 Hagyomány és hagyományalkotás Tanulmánygyűjtemény. In: Hofer Tamás Niedermüller Péter (szerk.): MTA Néprajzi Kutató Csoport. MTA Néprajzi Kutató Csoport Budapest. 172. old. illetve Shils Edward (1987): A hagyomány. Bevezetés Hagyomány és hagyományalkotás Tanulmánygyűjtemény In: Hofer Tamás Niedermüller Péter (szerk.): MTA Néprajzi Kutató Csoport. MTA Néprajzi Kutató Csoport Budapest. 25. old.
11. Baranyi Béla (2007): A határmentiség dimenziói Magyarországon. Dialog Campus Kiadó. Budapest – Pécs. 49-76. old. és http://szegedtanegyuttes.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=24 (a letöltés ideje: 2013 decembere)
12. Baranyi Béla (2013): Új kihívások egy kisváros interregionális kapcsolataiban a magyar-román határszélen: Létavértes esettanulmány. Közép-Európai Közlemények 1–2 szám. 169–171. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baranyi Béla (2007): A határmentiség dimenziói Magyarországon. Dialog Campus Kiadó. Budapest – Pécs.
- Baranyi Béla (2013): Új kihívások egy kisváros interregionális kapcsolataiban a magyar-román határszélen: Létavértes esettanulmány. Közép-Európai Közlemények 1–2 szám. 169–171. old.

- Bausinger, Hermann (1995): Népi kultúra a technika korszakában. In: Voigt Vilmos (sorozatszerk.): Osiris-Századvég kiadó. Budapest.
- Hobsbawm Eric (1987): Tömeges hagyomány-termelés: Európa 1870–1914 Hagyomány és hagyományalkotás Tanulmánygyűjtemény. In: Hofer Tamás Niedermüller Péter (szerk.): MTA Néprajzi Kutató Csoport. MTA Néprajzi Kutató Csoport Budapest. 127–197. old.
- Karnouh Claude (1983): A folklór felhasználásáról avagy a „folklorizmus” átváltozásairól. Ethnographia XCIV. 442–447 old.
- Pálfi Csaba: A Gyöngyösbokréta története, (<http://www.folkradio.hu/folkszemle/gyongyosbokreta10/index.php> (a letöltés ideje: 2014 márciusa)
- Pozsony Ferenc (2014): Organikus és szervezett népi kultúra a táncházmozgalomban. Kézirat. IN PRINT.
- Shils, Edward (1987): A hagyomány. Bevezetés. Hagyomány és hagyományalkotás Tanulmánygyűjtemény. In: Hofer Tamás Niedermüller Péter (szerk.): MTA Néprajzi Kutató Csoport. Budapest. 15–66. old.